NORMĂ IDEALĂ – NORMĂ REALĂ ÎN SCRISUL LITERAR DE LA SFÂRŞITUL VEACULUI AL XVIII-LEA. INFINITIVUL LUNG

GHEORGHE CHIVU
Universitatea din Bucureşti

1. La sfârşitul veacului al XVIII-lea, reprezentanţi ai mişcării latiniste transilvănene aduceau pentru prima dată în scrisul românesc, prin *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, perspectiva normativă asupra limbii noastre de cultură.

În aceeaşi epocă, în Ţara Românească, adopta o atitudine similară Ienăchiţă Văcărescu, învăţat atent la ideile promovate de mişcarea culturală de tip iluminist din sud-estul european.

Se întâmpla aceasta după ce, secole la rând, preferinţa pentru o anumită normă a scrisului literar fusese doar sugerată de forme diverse de hipercorectitudine[1] (grafică[2], fonetică[3] sau morfologică[4]), de raportul dintre unele grafii alternante[5] sau de o serie de forme contaminate[6]. Mai rar şi doar după 1750, în scrieri de tip lingvistic destinate străinilor[7] sau chiar alcătuite de unii dintre aceştia[8], apar câteva notaţii, singulare în ansamblul scrisului nostru vechi, relevante pentru limba învăţată cu ajutorul cărţilor, opusă de autorul primei gramatici româneşti scrise în limba latină[9], dar şi de acela al primului ghid de conversaţie italo-român[10], uzului, adică limbii vorbite de oamenii simpli, neştiutori de carte sau având foarte puţină instrucţie[11].

---

[1] Multe dintre aspectele fenomenului au fost analizate, inclusiv pentru limba română veche, în Gafton (2000).

[2] A se vedea, spre exemplu, utilizarea slovei ѣ în locul slovei є (în grafii de tipul прѣ „pre"), ca urmare a conservării unei grafii de tip tradiţional.

[3] Vezi, între altele, *firovimii* „heruvimii", în textul *Paliei* de la Orăştie, *ficlean* „hitlean", în unele versiuni vechi ale *Tatălui nostru,* sau *pilug* „chilug", în *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir, urmare a încercării de evitare a unor rostiri regionale.

[4] A se vedea forma verbală *simtul* „simt, sânt", dintr-un vechi document nord-ardelenesc (Rosetti 1926: 52), al cărui copist ştia că formele substantivale articulate hotărât terminate în *–u* nu corespundeau normei literare.

[5] Se discută adesea despre alternanţa dintre formele etimologice cu *ea* si cele mai noi cu *e* (*leage~lege*, *mearge~merge* ş.a.) în scrieri alcătuite în secolul al XVIII-lea.

[6] Citez, dintr-o versiune veche a *Tatălui nostru* (Hieronymus Megiser, 1603), forma *cinere* „cine", posibilă contaminare între *cine* şi *care*.

[7] A se vedea *Institutiones linguae Valachicae*, prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină pentru misionarii iezuiţi ce activau, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în Transilvania, şi aşa-numitul *Manuscris de la Göttingen,* primul ghid de conversaţie italo-român, destinat misionarilor italieni ce îşi desfăşurau, în aceeaşi epocă, activitatea în Moldova.

[8] În vreme ce gramatica intitulată *Institutiones* a fost alcătuită de un intelectual român din zona Oradiei, *Manuscrisul de la Göttingen* este datorat unui misionar italian care deprinsese limba română.

[9] Vezi *Institutiones linguae Valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină,* Ediţie de Gheorghe Chivu. Traducerea textului latinesc de Lucia Wald, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. VI-VIII.

[10] Vezi *Il Ms. romeno Asch di Göttingen,* ediţie Giuseppe Piccillo, în „Travaux de linguistique et de litterature", XXV, 1, Strasbourg, 1987, p. 7-148.

[11] În prefaţa primei gramatici a limbii române scrisă în limba latină, *Institutiones linguae Valachicae*, cunoscătorii limbii latine erau îndemnaţi să îşi perfecţioneze cunoştinţele transmise prin text, prin deprinderea

BDD-V1674 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

Perspectiva normativă adusă de latiniştii transilvăneni era necesară în primul rând pentru susținerea scrierii etimologizante, instrument principal în demonstrarea descendenței limbii române din limba latină. Autorii lucrărilor lingvistice reprezentative ale mişcării numite Școala Ardeleană cereau însă deopotrivă selecția şi implicit recomandarea pentru utilizare literară a lexicului moştenit şi a tiparelor derivative vechi, bazate pe „cuvintele de rădăcină", cum numea Paul Iorgovici, în *Observații de limba rumânească* tipărite în 1799, componentele fondului lexical originar. Folosirea unor anumite structuri şi forme gramaticale vechi, la fel ca revitalizarea unor lexeme sau a unor fonetisme de tip arhaic, era de asemenea, în jurul anului 1800, un deziderat al normatorilor limbii noastre de cultură. Faptele de limbă moştenite din latină, „clasice", în formularea dată nu peste multă vreme de Ion Heliade Rădulescu, vor fi luate în considerare, în descendența mişcării latiniste, şi de creatorii normelor limbii române literare moderne.

Între aceste forme şi structuri care, în concepția autorilor transilvăneni de la sfârşitul veacului al XVIII-lea, puneau în evidență originea latină a limbii române, infinitivul lung ocupa, după cum vom încerca să argumentăm, un loc aparte.

2. Normă a limbii române literare vechi în primul secol de atestare a acesteia prin texte de mare întindere, infinitivul lung a fost marginalizat treptat în scrisul românesc în cursul veacului al XVII-lea, odată cu substantivizarea formelor de tipul *cântare, beare, scriere, fire, simțire*[1], atestările sale reducându-şi treptat numărul şi, desigur, circulația. După 1600 sunt astfel înregistrate tot mai puține infinitive lungi, acestea fiind însoțite adesea de prepoziția *de*, semn gramatical preliminar al substantivării. Studiile de specialitate înregistrează astfel relativ puține exemple ale acestei forme verbale în copia *Letopisețului* lui Grigore Ureche (*de a baterea* p. 128, *a crederea* p. 106), în *Divanul* (*de a hulirea* f. 11^{v}, *de a uciderea* f. 12^{r}) şi în *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir (*de a întrarea* p. 286), în *Îndreptarea legii* (*de a creaderea* p. 373), în *Noul Testament* de la Bălgrad (*de auzirea* f. 14^{v}), în *Biblia de la Bucureşti* (*a baterea* p. 849*, a grăirea* p. 836*, a învățarea* p. 835*, a starea* p. 139) sau în câteva documente redactate după 1650 în Moldova şi în Muntenia (*a darea, a luarea, a mergerea, a scutirea*)[2].

Infinitivul lung reapare însă cu frecvență ridicată în scrieri literare transilvănene alcătuite la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea. Selectăm pentru ilustrare câteva citate consemnate în textele lui Ion Budai-Deleanu şi Petru Maior, autori cunoscuți pentru implicarea în procesul de constituire a normelor limbii române literare moderne.

Ion Budai-Deleanu folosea forma în *Țiganiada*: *ar hi ... dă a trăirea* (p. 26), *chip de-a vorbire* (p. 26), infinitivul lung (înregistrat şi în *să ... înceapă a grăire, fără de a ştire, numai a trândăvire-i place*) alternând uneori în acelaşi context restrâns cu infinitivul scurt: *a vorbi şi sfătuire poate*[3]. Sunt consemnate de asemenea exemple numeroase în primele scrieri

„uzului" limbii noastre „în mijlocul vorbitorilor" nativi (p. VII). Iar autorul primului ghid de conversație italo-român, scris în Moldova în perioada în care era alcătuit în zona Oradiei *Institutiones linguae Valachicae,* interesat de o utilizare adecvată a variantelor socio-culturale ale limbii române, consemnează nu doar alternanța dintre formele cu [f] şi cele cu [ŝ], ci şi diferența existentă între uzul „elegant" (adică literar) şi vorbirea „țăranilor" (adică rostirea dialectală). În acest manuscris apar astfel, alături de contexte de tipul „essere *a fi* opure *a sci*" (f. 2^{v}), „*a fi bolnav* overo *a sci bolnav*" (f. 3^{r}), comentarii explicite precum: „Nota che in luogo del *sci* si dice più elegante *fi*" (f. 2^{r}), „Si osservi che presso li rustici, in luogo del *fi* si dice *sci*" (f. 3^{r}), „li rustici si servono p[er] la più del *sci*" (f. 7^{r}).

[1] Gheție (1997: 342); Frâncu (2009: 320-321).

[2] Vezi şi Giosu (1973: 129); Frâncu (2009: 320-321).

[3] Vezi Rosetti, Cazacu, Onu (1971: 491).

BDD-V1674 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

lingvistice datorate marelui învățat iluminist[1]: *au hotărât a întruducere* (p. 576), *anevoie este a dare* (p. 577), *se poate adaugere* (p. 579), *nu se poate scriere* (p. 598), *nu putem ştire* (p. 600), *v-au plăcut a aruncare* (p. 609), *nu-s în stare de a o apărare* (p. 610), *vrând a scriere cu slove lăteneşti şi vrând a scriere bine …, nu se poate părăsire această regulă* (p. 588), *aceasta mai cu multe a se dezvolbire ar fire a întunecare lucrul* (p. 589). (Succesiunea a trei infinitive lungi nu era, desigur, un fapt de limbă obişnuit.)

Iar Petru Maior utilizează infinitivul lung în scrieri istorice: *fură înstreinați românii de a purtare dregătorii publice*[2] şi în *Dialog pentru începutul limbei române*: *a citire nu ştia* (p. 306), *nu ajung a ştire* (p. 306), *regulele de a vorbire* (p. 307), *s-au dus … a lăcuire* (p. 309), deci în stilul „înalt" al limbii noastre de cultură.

După ce fusese ignorat de autorii gramaticilor româneşti manuscrise de la mijlocul veacului al XVIII-lea (scrieri lingvistice originale destinate descrierii structurii limbii noastre de cultură, iar nu traduceri sau adaptări ale unor lucrări gramaticale străine), autori care notau în texte exclusiv forme de infinitiv scurt[3], infinitivul lung este consemnat constant în primele noastre gramatici tipărite. Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, atenți, ca şi Ion Budai-Deleanu sau Petru Maior, la rolul modelului latinesc, recomandau infinitivul lung în partea descriptivă din *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, în ambele ediții ale cărții (*a avere* p. 37 / 52, *a batere* p. 47 / 62, *a dormire* p. 51 / 65, *a fire* p. 36, 37 / 51, *a lăudare* p. 40 / 56, *a tăcere* p. 44 / 59), creând chiar, pentru a urma acelaşi model latinesc, forme artificiale pentru supin (în care forma lungă a infinitivului era precedată de prepoziția *de*: *de batere* (p. 47 / 63), *de dormire* (p. 51 / 65), *de a fire* (p. 37 / 51), *de lăudare* (p. 41 / 57), *de tăcere* (p. 45 / 59).

Iar Ienăchiță Văcărescu utiliza frecvent forme terminate în *re* în primul rând în listele ilustrative pentru flexiunea verbală, dar şi (chiar dacă rar) în comentariul propriu: *a avere(a)* (p. 65, 67), *a cântare* (p. 64), *a fire(a)* (p. 68, 80), *a iubire* (p. 63, 75), *a lucrare* (p. 82), *a mâncare* (p. 70), *a scriere* (p. 13); *a firea iubitu* (p. 63), *nu pociu facere* (p. 63), *pohtescu a vieţuirea* (p. 113), notând apoi în paginile *Observațiilor … asupra regulelor şi orânduielelor gramaticii rumâneşti*: „Sânt însă cu adevăratu mode imfinitive cu articol *a*, măcar că aceasta o obicinuiescu şi alte limbi a o face, şi italienească, franțozească, latinească, şi încă şi muma tuturor, cea grecească" (p. 85).

Prezența şi mai ales recomandarea utilizării infinitivului lung în texte româneşti alcătuite după 1750 dincolo de munți se explică, desigur, după cum indică cele două ediții ale *Elementa*, prin influența exercitată de modelul latinesc[4], în vreme ce în Muntenia, în gramatica lui Ienăchiță Văcărescu, trebuie avută în vedere o influență romanică modernă (*Observațiile* prelucrând, se ştie[5], un model italienesc).

Era, fapt remarcat deja, o încercare de reabilitare a unei forme verbale arhaice aflată în regres şi de creare pe baza ei a unei norme literare ideale, diferită de norma uzuală a textelor epocii şi, desigur, de limba vorbită. Consemnează explicit acest lucru atât autorii cunoscutelor

[1] Atestările infinitivului lung sunt foarte numeroase în *Excerptum* din *Grammatices lingvae Romaenicae,* cel mai vechi text lingvistic scris în limba română de către Ion Budai-Deleanu.

[2] Vezi Nedelcu (2013: 24).

[3] A se vedea în acest sens, în primul rând Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica rumânească, 1757, Prima gramatică a limbii române,* ediție N.A. Ursu, Bucureşti, 1969 şi *Institutiones linguae Valachicae, ed. cit.*

[4] Vezi şi Frâncu (2009: 320); Frâncu (2010: 153, 156). Pentru Transilvania, Frâncu (2009: 320) invocă şi posibila influență a modelului cultural german.

[5] Specialiştii raportează cartea publicată de Ianache Văcărescu în 1787 la *Lezioni di lingua toscana* de Girolamo Gigli, lucrare apărută la începutul veacului al XVIII-lea (vezi Camariano 1936).

BDD-V1674 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

Elementa, cât şi Ion Budai-Deleanu. Samuil Micu şi Gheorghe Şincai notau astfel în ambele ediţii ale gramaticii lor: „Poporul în convorbiri obişnuieşte să omită ultima silabă *re* a infinitivului prezent şi, în loc de *a lăudare, a tăcere, a dormire* etc., spune *a lăuda, a tăcea* etc." (p. 40 / 56). Iar Ion Budai-Deleanu face aceeaşi constatare în *Introducerea istoricească* la *Lexiconul românesc-nemţesc*: „Românii, la infinitivuri, slova cea de pre urmă lătenească *re*, în vorba de toate zilele, o lasă cu totul afară, adecă nu o grăiesc." (p. 714)

3. Trei texte, alcătuite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, respectiv la începutul veacului al XIX-lea în Transilvania, oferă detalii suplimentare, utile deopotrivă pentru stabilirea circulaţiei infinitivului lung în epocă şi a statutului său în cadrul limbii noastre de cultură.

Ne referim întâi, în ordine cronologică, la *Cântece câmpeneşti cu glasuri rumâneşti*, scrise de un autor originar din zona de nord-vest al Transilvaniei[1] şi tipărite foarte probabil la Cluj, în 1768[2]. În cadrul acestei prime culegeri româneşti de poezii de dragoste sau mai corect spus de „cântece de lume", publicată cu alfabet latin şi ortografie maghiară, infinitivul lung este folosit nu doar în forma de bază: *nu-s la horbe ghi-a cântare* (2^{v}), ci şi în cadrul paradigmei de viitor indicativ, construită cu auxiliarul fără *v-*, ca în unele texte neliterare ale vremii (citez exemplele, prezente toate în rimă, în ordinea apariţiei lor în text): *n-oi iubire* (f. 6^{v}), *n-oi perire* (f. 6^{v}), *oi trăire* (f. 6^{v})[3]; *m-oi ferire* (f. 10^{r}), *oi ibghire* (f. 10^{r}), *oi ominire* (f. 10^{r}), *oi trăire* (f. 10^{r})[4]; *oi înmutare* (f. 11^{r}), *oi uitare* (f. 11^{r}), *or alergare* (f. 11^{r}), *or înutare* (f. 11^{r})[5], sau în cadrul optativului prezent cu auxiliarul plasat în topică normală: *aş trăire* (f. 7^{r}), *m-aş ferire* (f. 7^{r}), *m-aş ibghire* (f. 7^{r}), *n-aş nebunire* (f. 7^{r}); *aş murire* (f. 8^{r}), *m-aş mântuire* (f. 8^{r}), *aş prăpăghire* (f. 8^{r}), *n-aş trăire* (f. 8^{r})[6].

Cercetând apoi *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, nu doar în componenta sa descriptivă, adesea studiată şi comentată de specialişti, ci şi în anexele textului, mai puţin avute în vedere, constatăm că autorii primei lucrări normative programatice a Şcolii Ardelene, Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, originari din zona de sud a Transilvaniei, utilizau infinitivul lung în mod similar creatorului amintitelor *Cântece câmpeneşti*. În cadrul *Formelor de vorbit despre lucrurile cele ce mai adeseori vin în cuvântare*, deci în dialoguri ce trebuiau să ilustreze limba vorbită, infinitivul lung apare nu doar sub forma sa de bază, ci şi, deosebit de frecvent, în structura formelor de viitor, respectiv în aceea a formelor de optativ. Iată câteva exemple pentru paradigma viitorului, extrase din ediţia publicată în 1780[7]: *voi căpătare oameni să port* (p. 107), *aşa voi facere* (p. 110), *îi pornire cătră Argiş* (p. 107), *mai înainte de ce om pornire* (p. 109), *astăzi n-om puteare sosire*

[1] Gheţie (1994: 87, 91-93).

[2] Textul a fost imprimat încă de două ori înainte de anul 1800, tipografii operând mici modificări de grafie, de tehnoredactare şi de ornamentaţie. Iar în acest ultim an s-a tipărit, probabil la Buda, o versiune a textului cu litere chirilice, mult modificată, formal şi lingvistic, faţă de tipăritura din 1768.

[3] Cele trei forme se află în succesiune în versurile: *Ghi-oi căta ghi-a mai trăire, / Ghi-oi fi jiu şi n-oi perire, / Ghe mni-a fi ghe ie ghe ştire, / Alta-n lume n-oi iubire*.

[4] Formele apar în succesiune în strofa: *Ibghitu-li-am şi li-oi ibghire, / Mni-o plăcut şi li-oi ominire. / În lume cât oi trăire / Ghe ele nu m-oi ferire.*

[5] Formele apar în succesiune în strofa: *Peştii când or alergare, / Ptietri când or înutare, / Traiu când mni-oi înmutare, / Eu atunce ti-oi uitare.*

[6] Formele apar în succesiune în strofa: *Am zile că aş murire, / Cu ie mai mult n-aş trăire, / Bucuros l-aş prăpăghire, / Ghe m-aş pute mântuire.*

[7] În dialogurile din ediţia publicată în 1805, forma lungă a infinitivului lasă locul în mod constant formei scurte.

BDD-V1674 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

acolo (p. 105), *veți găsire aici frumoase căsi* (p. 105), *îți vreare să mergeți* (p. 107)*, să ne punem la masă, că se vor răcire bucatele* (p. 101), respectiv pentru aceea a optativului: *când l-aş puteare găsire acasă ?* (p. 110), *doară ai aveare ceva a-mi poruncire* (p. 109), *mai bine ai facere* (p. 110), *Şerbul prealuminatului domn N. ar vreare să-ți vorbească* (p. 109), *Nu s-ar puteare găsire un cărăuş ?* (p. 107).

Formele de viitor şi cele de optativ create cu infinitivul lung, eliminate din ediția *Elementelor* publicată în 1805, reapar în număr surprinzător de mare în fragmentul intitulat *Excerptum* tradus de Ion Budai-Deleanu din *Fundamenta grammatices lingvae Romaenicae.* Destinat unui utilizator învățat al limbii române (capitolul al doilea din *Gramatices lingvae Romaenicae* a fost transpus în limba română, probabil în 1815, pentru a-i fi trimis lui Petru Maior), manuscrisul abundă în exemple subsumabile întru totul „formelor de vorbit" din prima ediție a gramaticii lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai. Infinitivul lung apare astfel atât în cadrul paradigmei de viitor: *va fire să cază* (p. 578), *se va încredințare* (p. 584), *vom grăire* (p. 605), *vom scriere* (p. 585), *vom socotire* (p. 586), *vor fire depărtate* (p. 576), *vor fire grele* (p. 586), cât şi în cadrul aceleia de optativ-condițional: *aş poftire* (p. 605), *aş trebuire să pun* (p. 598), *nu m-aş grijire* (p. 591), *ar facere împreună* (p. 599), *ar fire luat sama* (p. 581), *ar fire preceput* (p. 581), *ar gândire oarecine* (p. 586), *ar trebuire să se scrie* (p. 585), *ar voire să scrie* (p. 576), *ar dorire să aibă* (p. 576), *ar trebuire să se aşeze* (p. 585), *s-ar putere lăsare* (p. 590), *s-ar întunecare etimologia* (p. 598), *nu s-ar întrepunere* (p. 585), *nu ar fire trebuință* (p. 605), *nu s-ar ştire* (p. 591), *dacă l-am scriere* (p. 598).

4. Corelată cu prezența infinitivului lung în texte transilvănene din epocă, apariția acestor foarte puțin cunoscute forme verbale (de viitor şi optativ condițional) în două scrieri lingvistice datorate lui Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Ion Budai-Deleanu ar putea fi considerată rezultatul unor creații analogice de tip savant. Consemnarea aceloraşi construcții în paginile *Cântecelor câmpeneşti* (în limba cărora este exclusă influența concepției despre norma literară a reprezentanților Şcolii Ardelene) şi considerarea lor drept „forme de vorbit" în ediția din 1780 a *Elementa* ne determină să credem că ne aflăm nu în fața unei creații culte, ci a unei caracteristici a vorbirii românilor de dincolo de munți.

Formele de viitor şi cele de optativ în care infinitivul verbului de conjugat are formă lungă erau, foarte probabil, fapte de limbă conservatoare utilizate de locuitorii unor zone din Transilvania (între acestea şi zona de proveniență a autorului *Cântecelor câmpeneşti*), actualizate pentru a corespunde, în cele două texte gramaticale amintite (dialogurile din prima ediție a *Elementa* şi *Excerptum*), normei promovate de învățații Şcolii Ardelene.

Susțin această interpretare câteva exemple, extrase din texte literare vechi sau înregistrate de dialectologi.

Primul exemplu de acest tip: *ne vom îngrupare,*considerat singular în scrierile păstrate din secolul al XVI-lea, a fost semnalat în *Cartea de cântece* (f. 1[r]) tipărită la Cluj, cândva între 1571 şi 1575[1].

În localități din Bihor şi Țara Oaşului, deci în zona de imprimare a amintitei *Cărți de cântece*, respectiv a *Cântecelor câmpeneşti*, dialectologii au înregistrat, în secolul al XX-lea, forme verbale analitice de viitor cu exact aceeaşi structură: *m-oi cântare, m-oi spălare, n-oi*

[1] Ovid Densusianu considera că această „formă neapocopată a infinitivului a fost, probabil, introdusă din greşeală" (Densusianu 1938: 225), dar Ion Gheție, editând *Fragmentul Todorescu*, nu emendează înregistrarea (Gheție 1882: 312).

BDD-V1674 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

scăpare, ce coexistau cu forme de infinitiv lung: *a început de-a sughițare, nu-i bine de-a vedeare atâtea, are el de-a cântare, am de-a beare nişte leacuri*[1].

Aceste puțin cunoscute forme verbale, ignorate de istoricii limbii române, vor fi avut curs şi în alte arii nordice ale dacoromânei, de vreme ce o formă de optativ creată cu infinitivul lung (*ară puteare*) este consemnată în *Codicele Voronețean* (f. 9^{v}), manuscris copiat în nordul Moldovei – Bucovina în intervalul 1563–1583[2].

Iar la sfârşitul secolului al XIX-lea, câteva exemple de acelaşi tip apar în textele a doi mari autori, Mihai Eminescu şi Ion Creangă, ambii provenind din jumătatea de nord a Moldovei. Marele poet folosea în *O călărire în zori* un optativ construit cu infinitivul lung ce a putut părea formă analogică creată cu scop prozodic[3]: *Aş fi frunză, aş fi floare, / Aş zburare* (a se vedea, în *La mormântul lui Aron Pumnul*, un substantiv provenit din infinitivul lung anterior citat: *Căci umbra ta măreață, / În falnica-i zburare*). Iar Ion Creangă utiliza, în *Harap Alb* şi în *Ivan Turbincă*, un viitor construit de asemenea cu infinitivul lung: *de-a puterea hi, am căzut la casă împărătească* (p. 124), *de-a puterea fi, acum eşti de casa noastră* (p. 153)[4], infinitiv lung prezent de mai multe ori în scrierile sale[5]. Iar alte atestări ale construcției *de-a puterea fi,* construcție considerată fie expresie, fie locuțiune adverbială[6], în texte semnate de Nicu Gane, Calistrat Hogaş sau I.G. Sbiera, trimit, potrivit autorilor Dicționarului Academiei[7], tot spre nordul Moldovei şi Bucovina.

5. În scrisul transilvănean de la sfârşitul veacului al XVIII-lea, infinitivul lung, corespunzând în forma sa de bază unui modelul latinesc, reprezenta deci norma ideală, fiind promovat în limba literară de către reprezentanții Şcolii Ardelene. Acelaşi infinitiv lung, alternând constant cu infinitivul scurt şi fiind prezent deopotrivă în paradigma viitorului şi în aceea a condiționalului optativ, ilustra, potrivit constatărilor privind vorbirea curentă în unele zone din Transilvania, uzul, adică norma reală, în care erau conservate astfel forme arhaice specifice, în epocă, unor variante nordice ale dacoromânei. Avem, desigur, în vedere, când formulăm această constatare, viitorul şi optativul cu auxiliarul antepus, nu acela cu topică inversată, răspândit, se pare, nu doar în limba vorbită şi nici numai în perioada mai veche, în tot spațiul dacoromânesc.

IZVOARE

Ion Budai-Deleanu, *Opere. Țiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, Traduceri*, Ediție şi note de Gheorghe Chivu şi Eugen Pavel. Studiu introductiv de acad. Eugen Simion, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Ştiință şi Artă, Bucureşti, 2011.

[1] Mării (2004: 26-27). În formele de optativ create cu infinitivul lung ce au fost consemnate auxiliarul este totdeauna postpus.

[2] Atestarea, cuprinsă în indicele ediției întocmite de Mariana Costinescu (*Codicele Voronețean,* Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 463), nu a fost discutată în studiul consacrat limbii textului.

[3] Cf. Arvinte (2008a: 63), care consideră că forma reprezintă un arhaism preluat de poet din textele vechi.

[4] Vezi şi Elisabeta Brâncuş, *Glosar*, în Ion Creangă, *Opere*, ediție critică de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, revăzută şi adăugită de Grigore Brâncuş, Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă, 2014, p. 890.

[5] Vezi Al. Philippide, *Gramatica elementară a limbii române*, Bucureşti, Librăria Cartea noastră, 1897, p. 302-308; Arvinte (2008b: 126).

[6] A se vedea *Dicționarul limbii române (DLR,)*, litera *P*, partea a 5-a, *presin-puzzolană*, Editura Academiei, Bucureşti, 1984 (s.v. *putere*).

[7] *Ibidem.*

BDD-V1674 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

Cântece câmpeneşti cu glasuri rumâneşti, Cluj, 1768; ediţii Onisifor Ghibu, în *Contribuţii la istoria poeziei noastre populare şi culte. Anexe*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii Literare, seria III, tom VII, 1934–1936, p. 18-27; Gheorghe Perian, în *Antologia poeziei naive româneşti din secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006, p. 23-50; Mircea Popa, Cluj-Napoca, Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale, 2008.

Codicele Voroneţean. Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

Ion Creangă, *Opere*, ediţie critică de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, revăzută şi adăugită de Grigore Brâncuş, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 2014.

Dicţionarul limbii române (DLR,), litera *P*, partea a 5-a, *presin-puzzolană*, Editura Academiei, Bucureşti, 1984

Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica rumânească, 1757, Prima gramatică a limbii române*, ediţie N. A.Ursu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.

Fragmentul Todorescu, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1982, p. 259-364.

Il Ms. romeno Asch di Göttingen, ediţie Giuseppe Piccillo, în *Travaux de linguistique et de litterature*, XXV, 1, Strasbourg, 1987, p. 7-148.

Institutiones Linguae Valachicae, Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină, ediţie Gheorghe Chivu, traducerea textului latinesc Lucia Wald, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2001.

Petru Maior, *Dialog pentru începutul limbei română întră nepot şi unchi,* în *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemţesc*, Buda, 1825, p. 54-102.

Samuil Micu, Gheorghe Şincai, *Elementa Linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, ediţie Mircea Zdrenghea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

Ianache Văcărescu, *Observaţii sau băgări-dă-seamă asupra regulelor sau orânduielelor grammaticii rumâneşti*, în Poeţii Văcăreşti, *Opere*, ediţie Cornel Cîrstoiu, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 85-180.

BIBLIOGRAFIE

Arvinte, Vasile 2008a, *Normele limbii literare în opera lui Mihai Eminescu,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Arvinte, Vasile 2008b, *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Camariano, Nestor 1936, „Modelele gramaticii lui Văcărescu", *Studii italiene*, III, p. 185-191.

Densusianu, Ovide 1938, *Histoire de la langue roumaine,* Paris, Librairie Ernest Leroux.

Frâncu, Constantin 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Frâncu, Constantin 2010, *Conjunctivul românesc şi raporturile lui cu alte moduri*, ed. a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Casa Editorială Demiurg Plus.

Gafton Alexandru 2000, *Hipercorectitudinea*, Iaşi, Editura Universităţii Al. I. Cuza.

Gheţie, Ion 1975, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Gheţie Ion 1982, Frag*mentul Todorescu*, ediţie de ~, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 259-364.

Gheţie, Ion 1994, *Introducere în dialectologia istorică românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Gheţie, Ion 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780),* Bucureşti, Editura Academiei Române.

Giosu, Ştefan 1973, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

BDD-V1674 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)

Mării, Ion 2004, „Infinitivul lung cu valoare verbală. Note”, în *Contribuții la lingvistica limbii române*, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, p. 26-28.
Nedelcu, Isabela Mihaela 2013, *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic. Infinitivul*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
Philippide, Al. 1897, *Gramatica elementară a limbii române*, Bucureşti, Librăria Cartea noastră.
Rosetti, Al. 1926, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, Bucureşti, Socec & Co.
Rosetti Alexandru, B. Cazacu, Liviu Onu, 1971, *Istoria limbii române literare, I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva.

IDEAL NORM – COMMON NORM IN LITERARY WRITINGS AT THE END OF 18TH CENTURY. LONG INFINITIVE

(*Abstract*)

In Transylvanian writings from the last half of the 18th century, the use of the long infinitive represented the ideal norm, promoted in literary writings, after the Latin norm, by the Transylvanian School members. The long infinitive, present in Northern variants of Daco-Romanian language in the structure of future tense and conditional mood, represented the standard of the spoken language, the common norm, often characterized by the preservation of archaic forms.

BDD-V1674 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:41 UTC)